

III. 6/II 1904: *Vaše práce jest ovšem hůře než povrchně vyložena* (v knize Karáskově Impresionisté a ironikové). *Cítím chuť vrátiti se k Vaší činnosti a ostatní kritické generace zvláštní knihou. Přál bych si míti stanovisko, jež Vy dnes zajímáte; soudíte o všem tak nově a jinak a lépe a dovedete říci všechno definitivně* (podtrženo). *Zavádíme Vám toho trochu my, jichž včerejší soudy jsou potírány dnešními.*

Tedy dnes „moral insanity“ a fučíkovština a kumulovaná nuda — a věera cosi, co budilo podiv p. Karáskův, o čem chtěl napsat knihu, co mně záviděl a nač, vyzyval mne, měl jsem býti hrd! Co to jest? „Moral insanity“? Ale nač cizího slova? Jest zbytečné. Stačí říci prostě: karáskovština.

Romance beze slov (II)

V poslední Moderní revui obrací zase svou starou prohanou methodou J. Karásek náš poměr naruby: on prý mně odpustil, on prý mně podal ruku, zapomenuv v slabé chvíli mé minulé hanby. Jsem tedy nucen vlastními Karáskovými slovy, která mně napsal v listech, usvědčiti jej ze lži a dokázati, že opak je pravda: že Karásek se trápil v lepších chvílích pro ničemnosti, jichž se dopustil proti mně ve své polemice r. 1900, a že já to byl, kdož podal *rytířsky* (slovo není ode mne, ale od J. Karásků!) ruku provinilci, zapomenuv jeho hanby, a že Karásek viděl a oceňoval v mém činu pro sebe mravní dobrodiní.

List z 13. října 1903: *Vážený pane, dovoluji mi ještě několik slov, k nimž dal podnět Váš nový, tak krásný list, jenž — proč bych toho popíral? — jako by nějakou magickou silou dovedl pojednou utišiti poslední zbytek pochybností z minula.*

Podal jste mi tak rytířsky ruku. Jsem hrd na to... Děkuji Vám. Uvěřil jsem, že v Čechách, za těchto dnů drsných a nehostinných, nevyhynula ještě všechna kultura, a cítím, že mohu volněji zase dýchat. List Váš je mi drahým dokumentem Vaší ideové a citové noblesy. Pozdravuje Vás aktivě v oddanosti Karásek.

List ze 17. května 1905: *Řekl jsem si jen, že je lépe býti vůbec nepochopen než býti všemi pochopen — a že je nutno jíti dále, bez ohledu, je-li ohlas či nic. Nevíte, jak děkuji vnitřně Vaší knize (míněny mé Boje o zítřek) za toto posílení. Její vroucí, roznícený hlas mně praví, že je krásno pracovati vedle Vás, vedle Vaší vřiry a Vašeho vysokého pojetí všech věcí. A že není beznadějně ztraceno i to málo, co mohu dáti českému umění. Pozdravuji Vás v oddanosti a prosím, byste laskavě pamatoval na mne.*

List z 12. května 1905: *A ještě dovoluji, abych Vám vyjádřil radost z prózy, již jste tiskl před časem v Zlaté Praze (míněna povídka o Frau Land, hřišnici a kajfenici). Dostala se mi teprve nyní do rukou, byl jsem jí fascinován, jejím vzníceným, štědrým lyrismem: a poslední její strany mám za nejlepší, co vytiskla mladá próza u nás. Nevýjde o sobě?*

Takovými citáty mohl bych vyplnit několik sloupců tohoto listu, kdyby mně nebylo líto papíru. Ostatně již tyto ukázky bezesporně dokazují, jaký byl poměr Karáskův ke mně, — právě opačný tomu, jak líčí jej nyní v Moderní revui.

Jest ostatně ještě jedno klasické svědectví, že p. Karásek v svých šifrách „Kunz“ a „Ptáčník“ do nedávna neviděl nic než prostou a běžnou literární konvenci. Ještě totiž ve své brošurce Anonymní dopisy, vydané v létě tohoto roku, na str. 9 napsal: „Této anonymity tiskové používal na příklad, aniž mu mám toho za zlé, velice vy-

datně F. X. Šalda, jenž v Literárních listech podpisoval se jako „Kunz“ a „Ptáčník“ na útoky proti osobám“ atd.

Risum teneatis: tedy ještě v červenci t. r. „neměl mně za zlé“ ctný Karásek „Kunze“ a „Ptáčníka“ — věděl příliš dobře, že jsem se vždy a všude znal a hlásil k těmto pseudonymům, jichž jsem užíval prostě proto, že někdy jsem vyplňoval skoro celý referát Literárních listů, a že jsem autorům kritisovaným řekl přímo do tváří věci mnohem horší, než jsem o nich napsal —, zločin stal se z nich teprve v posledních dvou měsících, až ho pan Karásek nutně ve své zoufalé situaci potřeboval! Na takového mravního i rozumového výtečníka škoda inkoustu!

Anketa divadelní

I. Jak smýšlím o hodnotě dnešního činoherního repertoáru Národního divadla? Nevalně. Není pochyby, že dnešní repertoár jest zde příliš často všelijaký a hůř než všelijaký; není pochyby, že Národní divadlo nevyhovuje dnes ani velmi skromným požadavkům. Není metody ve výběru, a kde náhodou metoda jest, bývá velmi malodušná: příliš často, dělá-li se něco, dělá se to ne pro věc samu, ale proto, aby se tomu nebo onomu ucpala ústa... A to je metoda horší než žádná. Raději bych viděl, aby se hrál fraškovitý repertoár z *přesvědčení* než poloumělecký repertoár jako koncese a s nechutí.

Příčiny této bídý nejsou však jen v zodpovědných osobnostech. K této položivatosti a neupřímnosti svádí přímo naše veřejnost: tolik požadavků klade na divadlo a tak žádné na sebe. Povšimněte si jen, prosím, čeho všeho požadují od Národního divadla! Národní divadlo má nejprve respektovati všecku cennější produkci domácí — rozumí se všech věků a odstínů: od Štolby a Jirásků přes Šimáčka a Svobodu až k Dvořákovi a Mahenovi. Dále: má podávati výběr nejlepší současné produkce evropské — od Španělska až do Norska. Po třetí: obětovat dramatickým klasikům (řečtí tragikové, Shakespeare, Molière, Goethe atd.). Po čtvrté: nezapomínat na domácí retrospektivu (Tyl, Bozděch, Zeyer, Vrchlický atd.). Po páté: věnovati zvláštní pozornost repertoáru slovanskému (Poláci, Rusové, Jihoslované).

Klásti tyto požadavky a domnívati se, že je může některé divadlo na světě splnit, jest mně buď pošetilost nebo pokrytectví. Nota bene, když každý ví, že činohra Národního divadla jest ústav necelý, *poloviční*, který vládne jen asi 180 večery! (Již proto mělo býti Národní divadlo spojeno s divadlem Vinohradským; teprve pak měli bychom jednu úplnou činohru a jednu úplnou operu.)

V moderním divadelnictví jako všude jest dnes nutná dělba práce. Všecka moderní divadla se specialisují: pěstují svou notu, svůj žánr, svůj způsob vidění a podávati herecky i režisérsky. Reinhardt má zcela úzký zorný úhel; jím vybírá si hry, které odpovídají jeho perspektivě, které se *nechají* stylisovat jeho methodou. Jinak vybírá Brahm; jinak Antoine; jinak vybíral Burekhard. Pan Kvapil zapracoval se velmi pěkně jednou dobou do Shakespeara; rozumí se, že ho z toho musili vytrhnout. Jen žádnou lásku k ničemu; v Čechách jest to jednostrannost! My jsme ovšem všestranní: od všeho trochu a celkem: pokažený žaludek.

V Čechách udávají stále ještě tón lidé, kteří chtějí jíst svět velkou lžící. Od

98 Národního divadla žádají se u nás věci, které splnit *nemůže*, — a trest jde vzápětí: neplní ani toho, co by plnit mohlo. Ten resultát dostavuje se všude tam, kde nutí lidi, aby byli všestranní. Všestrannost kazí charakter: *vytláhá* se činnost, kterou není možno vykonat. Ekлекticism končí v potpourri.

Bude se mnoho vyčítat asi Národnímu divadlu, že zanedbává domácí produkci dramatickou, zvláště nejmladší. Upřímně řečeno: nevidím toho. U nás doštal se na scénu ještě každý autor, v němž byla jiskřička, a dostal se na scénu dříve, než by se byl dostal na ni v jiné zemi! Jinde musí mít autor, chce-li mluvit se scénou k svému národu, ne-li více talentu, jistě alespoň více umění, techniky i kultury než u nás. Jinde negrasíruje prostoduchý předsudek, že jest dramatem všecko, co jest náhodou psáno dialogem! Já naopak byl bych pro praxi opačnou, pro praxi přísnější: úspěchy všech velikých a silných dnes literatur dají se vyložit jen tím, že měly odvahu a dovedly sepnouti se tuhou kázní po celá staletí! Nepomůže-li nám k silným kulturním zjevům uměleckým přísná umělecká censura, laxnost to jistě nebude. Silným duchům může práce taková jen prospět; za ní mohou jen zesílit a zmohutnět. Může-li tím co utrpět, jest to jen prostřednost — ale na té nemělo by nám vůbec záležet!

(Rozpomínám se, že jsem se nezmínil o divadle Vinohradském. Ale jest možno zmiňovat se o něm vůbec v dnešní jeho podobě?)

2. Neklammež se ostatně. Divadlo jako kulturní útvar jest dnes všude v úpadku. Poesie jest vyhnána odevšad. Kulturně národní význam moderní divadlo ztrácí den ze dne; v Řecku jej mělo, ale dnes u nás ho nemá. V Řecku bylo divadelní představení úkonem bohoslužebným, u nás jest zábavou a jako zábavu musí si je každý zaplatit. S kulturního stanoviska jest velmi nepatrný rozdíl v tom, hraje-li se na divadle na př. Wildova Salome nebo nějaká fraška či opereta od firmy XYZ & Cie. Dramatická poesie není ani jedno, ani druhé — obojí jest sensace nervů, rafinované lechtadlo a narkotikum. Rozdíl mezi nimi jest jen stupňový, ne druhový: jedno jest hrubé stimulant, druhé jest rafinované stimulant, jedno jest tabák, druhé jest hašiš, ale narkotikum jest obojí. Požitek hrubší, požitek jemnější, ale obojí požitek. V Řecku přísná velikost, zde lechtadlo; v Řecku náboženský kult, jehož se vědomě účastní celá obec jako národního svátku, zde soukromá zábava, kterou si dopřává každý dle svých potřeb a prostředků.

Tedy: nepřeceňoval bych kulturního významu moderního divadla. Trpí tím beztak již celý náš kulturní život, že divadlo stává se osou všeho veřejného zájmu. I v tom jsme opice Vídně a Berlína, aniž o tom víme; Vídeň jest město herců a divadla katexochén. Již ve Francii není tak divadlo středem všeho a ovšem ještě méně v Anglii. Kulturu nenesou návštěvníci divadel, kulturu nesou, vnášejí v život mnohem víc čtenáři knih, lidé tiší a nehluční. Starejme se trochu méně o první a trochu víc o druhé!

3. Kterak zlepšit nynější stav? Pokud jest možno vůbec jej zlepšit, dá se zlepšit jen takto: Vyberte si člověka, Petra nebo Pavla, básníka nebo kritika nebo jiného literáta, který zná umění a miluje je a jest zanícen pro své poslání — tedy Někoho, osobnost, individualitu zralou a schopnou —, a dejte mu *plnou moc, volné ruce*, všechna práva a hlavně a především *svou víru*. Dejte mu všechnu příležitost: ať ukáže, co umí. Neomezujte jej v ničem! A za několik let uvidíte, máte-li jej volat k zodpovědnosti nebo ne. Ale opakují: individuum, *jednotlivce* o úplné volnosti a úplné

99 moci — jen tak přestane to vymlouvání se druhým a to skrývání se za druhého.

A především a znova: dejte mu svou důvěru úplně a zcela. Jen tak mohou se zrodit osvobodivé činy, jichž je nám třeba.

Ale ne spoutat někoho na ruku i na nohu, postavit se nad ním s metlou, poručníkovat jej od rána do noci, otrávit mu všechnu radost a volnost duše, zpodezírat jej za myšlenky, které posud ani nemyslíl — Tak dají se snad vychovat káránci, ale ne dramaturgové a režisérové.

Národní divadlo: Mahenův Janošik. Tragedie o 5 dějstvích

Estetickou analýsu Mahenova Janošika nalezne čtenář v hlavním listě¹; zde v Kronice budiž se zmíněno jen o jeho provedení na naší první scéně. Předem třeba říci, že hře bylo dáno vychovávat všeho, co jí náleží, snad i víc, než jí náleží po její hodnotě vnitřní. Hra ovšem jest vděčná jako všechny hry spíše dekorální a kronikářské než stylově básnické a odměnila péči, která byla na ni vynaložena. Režie p. Kvapilova, který měl obvyklým a horlivým spolupracovníkem malíře p. Karla Štapfira, dala hře tempo, jiskru barevnou i rytmickou, která vzněcovala přímo všechny sympatie hlediště beztak již naladěného co nejbenevolentněji. Selská jizba vesnická v prvním aktě, věkovitý les druhého jednání, kamenitý vrchol Královky hole v třetím dějství, interiér staré opuštěné horské krémy ve čtvrtém aktě — to všecko bylo dokonalé barvou, tónem, náladovým doprovodem. I herecky měl Janošik na Národním divadle slušnou úroveň. Jest jisto sice, že tito zbojníci byli sem tam trochu operní, že jim scházela pravá kořená autentická vůně a síla, ale na jiném divadle nebylo by lépe: distance mezi opravdovými dětmi lesních a horských stezek a civilisovaným měšťákem jest příliš veliká, aby se dala překlenout povrchním několikanedělním studiem. Nebezpečí selských a zvláště folkloristicky podbarvených her na velkoměstské scéně bude vždycky jakési operetní talmi a pochybují, že narodí se kdy režisér, který zcela šťastně obepluje toto úskalí.

Na úspěchu večera má lví podíl představitel titulní úlohy, pan Vojan. Pan Vojan dal s obvyklou štědrostí své úloze všecko: temperament i noblesu, účinnou křepkost i melancholický stín temné osudovosti. Po něm jmenoval bych jako nejreliefnější herecký výkon hry Anku pí Dostálové: nalezla přísnou celkovou linii pro svou selskou děvčici a přiblížila se místy opravdovému stylu.

V Kainzovi,

nedávno zemřelém, odešel nejen jeden z největších herců, kteří kdy žili, odešel i herec moderní doby katexochén, kdosi, kdo zaposlouchal se nejhrouběji do vnitřních zřídél moderního člověka, kdosi, kdo dal tvar nejprchavějším jeho rozmarům i nejučtivějším jeho žádostem, kdosi, kdo zachytil, co unikalo všemu pojmovému vžvení: samo nervové fluidum doby. Říkávalo se o Kainzovi, že hraje stále jen sebe. To bylo jen relativně pravda, pravda jen potud, pokud každý opravdový umělec

1 - [Viz zde str. 37—43.]